

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДО СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМ'Ї, ДЕ ПЕРЕБУВАЄ ДИТИНА ПІД ОПІКОЮ

У статті проаналізовано зміст процесу формування професійної готовності майбутнього соціального працівника до роботи із сім'єю, де перебувають діти під опікою. На основі численних наукових досліджень та практичної діяльності встановлено критерії та рівні цієї готовності. Визначено перспективи оптимізації зазначеного процесу.

Ключові слова: професійна підготовка, готовність, соціальний працівник, сім'я, дитина під опікою, критерії, рівні готовності.

Зміцнення суспільства передбачає подальший розвиток сім'ї та сімейних відносин як необхідної умови розвитку держави, бо міцна сім'я – одна з найважливіших підвалин суспільства. Особливої уваги держави та суспільства потребують сім'ї, в яких перебувають діти під опікою. У зв'язку з цим актуальності набувають питання не лише про соціально-педагогічну роботу із зазначеним видом сімей, покращення якості сімейного виховання, відновлення і закріплення сімейних традицій, підвищення відповідальності за розвиток дітей, а й про професійну підготовку фахівців, які володітимуть відповідними теоретичними знаннями, практичними вміннями та навичками [3].

Оцінювання професійної готовності майбутніх соціальних працівників до здійснення соціального супроводу сім'ї, в якій перебувають діти під опікою, має концептуальне та нормативне підґрунтя, що включає: законодавчу та нормативно-правову базу; кваліфікаційні стандарти; державні стандарти вузівського навчання; досвід практичного та теоретичного вирішення проблем професійної підготовки майбутніх фахівців; матеріали емпіричних досліджень учених і методистів з проблем професійної підготовки.

Слід зазначити, що професійна підготовка майбутніх соціальних працівників неодноразово ставала предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників знайшли відображення у працях І. Звереві, А. Капської, О. Карпенко, І. Козубовської, І. Липського, І. Миговича, В. Поліщук та ін. Проблеми формування та розвитку особистості соціального працівника як професіонала проаналізовані Н. Шмельовою; фундаментальні підходи до визначення професіоналізму в соціальній роботі визначені Є. Холостовою. Зарубіжний досвід у цій сфері вивчали Л. Вінникова, Н. Гайдук, І. Козубовська, Г. Лещук, О. Ольхович, О. Пічкар, Н. Собчак. Технології соціальної роботи із сім'ями, які виховують дітей-сиріт, висвітлено у працях І. Звереві, А. Капської, І. Трубавіної.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень з проблем професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, організація та вдосконалення умов формування професійної готовності майбутнього соціального працівника до виконання окремих видів діяльності потребує подальшого ґрунтового аналізу.

Саме тому *метою статті* є характеристика процесу формування професійної готовності майбутнього соціального працівника до роботи із сім'єю, де перебувають діти під опікою.

Аналіз досліджень із зазначеної проблеми дає змогу констатувати, що ознаками професійного становлення майбутнього соціального працівника є: відповідальне ставлення до професії, що виявляється, передусім, у прагненні плідно працювати в обраній галузі; наявність можливостей працювати; здатність вирізняти й розв'язувати проблеми під час виконання трудових завдань; готовність до подальшого професійного самовдосконалення.

До основних знань, необхідних соціальному працівникові для ефективної професійної діяльності, належать: про розвиток людини та її поведінку; психологію надання та отримання допомоги; способи комунікації людей, вербальної і невербальної поведінки; групові процеси й взаємовплив групи та індивіда; значення соціокультурних факторів і їх вплив на індивіда, групу, громаду; соціальні служби: структуру, організацію, методи роботи; себе як особистість і ті відносини, які можуть впливати на професійну діяльність [2].

До основних професійних умінь та навичок, необхідних майбутньому соціальному працівникові для здійснення соціального супроводу сімей, де перебувають діти під опікою, зараховують: навички спілкування, ведення професійних записів; самоуправління, оцінювання та планування; здатність поєднувати теорію та практику; представляти інтереси клієнта; цілеспрямовано і з розумінням слухати інших; збирати інформацію, щоб підготувати соціальну історію, звіт; формувати й підтримувати професійні відносини, спрямовані на надання соціальної допомоги; спостерігати та інтерпретувати вербальну й невербальну поведінку, використовуючи знання з теорії особистості та діагностичні методи; спрямовувати зусилля клієнтів на вирішення їх проблем та завоювати їх довіру; творчо вирішувати проблеми клієнта; визначати момент призупинення терапевтичної допомоги клієнту; проводити дослідження та інтерпретувати їх результати; бути посередником і вести переговори між сторонами конфлікту тощо [3].

У професійній готовності спеціаліста соціальної роботи вчені [1; 3; 5] виділяють дві взаємопов'язані аспекти:

1) попередню (потенційну) готовність (як професійну підготовленість особистості до відповідної діяльності). Ця готовність містить систему достатньо стійких, статичних компонентів, психічних утворень – знань, умінь, навичок професійної діяльності, професійно важливих якостей, цінностей особистості, її відносин, уподобань;

2) безпосередню (ситуативну) готовність (як стан відповідної функціональної налаштованості фахівця на вирішення конкретних завдань у відповідних обставинах). Цей аспект професійної готовності характеризується високою динамічністю, рухливістю та залежністю від ситуативних обставин, стану здоров'я фахівця, атмосфери в колективі, соціальному середовищі тощо.

Погоджуємось із твердженням науковців Г. Балла та П. Перепелиці [4, с. 15] про те, що визначальним параметром професійної готовності є її “комплексна здатність”. При цьому готовність майбутнього фахівця до професійної діяльності включатиме:

теоретичну готовність (цілісна система знань освітніх інформаційно-комунікаційних технологій навчання, методик, способів і форм їх упровадження у майбутню професійну діяльність);

практичну готовність (сукупність умінь використання технологій);

– психологічну готовність (відображає особистісно-мотиваційний аспект, зокрема особистісні якості, прагнення до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій навчання).

Як критерії професійної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи із сім'єю, де перебуває дитина під опікою, виділяємо:

1) мотиваційно-ціннісний (особистісний) – містить мотиви, потреби, інтереси, переконання, цінності та визначає спрямованість майбутнього соціального працівника до роботи із сім'єю, в якій перебувають діти під опікою;

2) когнітивний (знаннєвий) – передбачає оволодіння спеціалістами відповідними знаннями;

3) емоційно-вольовий характеризує наявність вольових зусиль студентів досягати своєї мети, незважаючи на об'єктивні й суб'єктивні труднощі, і відображає ставлення майбутнього фахівця до ситуації взаємодії із сім'єю, а також можливості контролю за своїми емоційними проявами;

4) поведінково-діяльнісний – передбачає сформованість умінь та навичок роботи із зазначеною категорією сімей [5, с. 87–89].

Вважаємо за можливе виділити такі рівні професійної готовності майбутнього соціального працівника до роботи із сім'єю, де перебувають діти під опікою, та їх показники:

– високий рівень (наявна сформованість професійно-ціннісних орієнтацій та якостей особистості; позитивне ставлення до майбутніх вихованців ґрунтується на впевненості в оптимістичній перспективності роботи; відзначається задоволеність професією і бажання подальшого працевлаштування за фахом; наявність вичерпних знань про специфіку соціально-педагогічної діяльності із зазначеною категорією сімей; сформованість умінь для виконання професійної діяльності; творчість і самостійність у виконанні професійних завдань; адекватна професійна самооцінка; готовність до неперервної самоосвіти);

– середній рівень (професійно-ціннісні орієнтації та якості особистості в основному сформовані, проте окремі з них виявляються ситуативно; позитивне ставлення до майбутніх вихованців ґрунтується на любові і жалю, без твердого переконання у перспективності роботи; плани подальшого працевлаштування не завжди пов'язані із допоміжною школою, хоча професія подобається; знання про специфіку соціально-педагогічної діяльності із зазначеною категорією сімей в основному сформовані; вміння для виконання професійної діяльності сформовані недостатньо (неповний обсяг, невисокий ступінь); при виконанні професійних завдань виявляються лише елементи творчості і самостійності; самооцінка професійної готовності в основному адекватна; готовність до неперервної самоосвіти недостатньо виразна);

– низький рівень (професійно-ціннісні орієнтації та якості особистості перебувають у стадії формування; ставлення до майбутніх вихованців індивідуальне; професія не подобається; знання про специфіку соціально-педагогічної діяльності із зазначеною категорією сімей характеризуються суттєвими прогалинами; сформовані лише окремі вміння для виконання професійної діяльності; творчість при виконанні професійних завдань не виявляється, самостійність недостатня; самооцінка готовності до роботи завищена; потреба в самоосвіті відсутня);

– вихідний рівень (професійно-ціннісні орієнтації та якості особистості не сформовані; наявне негативне ставлення до майбутніх вихованців; професія не подобається; знання про специфіку соціально-педагогічної діяльності із зазначеною категорією сімей дуже поверхові; вміння для виконання професійної діяльності не сформовані; творчість і самостійність при виконанні професійних завдань відсутні; самооцінка готовності до роботи завищена; потреба в самоосвіті відсутня) [2].

Отже, вирішуючи стратегічне завдання вищої освіти – досягнення якісно нового рівня професійної підготовки майбутніх фахівців, доходимо **висновків**, що готовність майбутнього соціального працівника до професійної діяльності – це особливий особистісний стан, що забезпечує високі результати роботи й включає в себе сукупність знань, умінь, навичок, необхідних для організації праці, професійну спрямованість, налаштованість на виконання завдань та активність у їх розв'язанні, здатність бачити перспективи розвитку в роботі, прагнення до самовдосконалення; визначається позитивним ставленням до діяльності. Перспективу оптимізації процесу формування професійної готовності майбутнього соціального працівника до роботи із сім'єю, де перебувають діти під опікою, вбачаємо, насамперед, у вдосконаленні змісту та технологій підготовки кадрів.

Список використаної літератури

1. Власюк О.П. До проблеми професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів / О.П. Власюк // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Серія: Педагогічні науки). – 2011. – № 1. – 356 с.
2. Горішна Н. Професійна компетентність соціального працівника як складова його фахової підготовки / Н. Горішна // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія “Педагогіка. Соціальна робота”. – 2009. – № 16–17. – С. 114–117.
3. Капська А.Й. Деякі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників / А.Й. Капська // Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка. Серія: Педагогічні науки. – 2010. – № 15. – С. 12–16.
4. Підготовка учнів до професійного навчання і праці (психолого-педагогічні основи): навч. посіб. / під ред. Г.О. Балла, П.С. Перепелиці, В.В. Рибалки. – К.: Наукова думка, 2000. – 188 с.
5. Соціальна робота в Україні: [навч. посіб.] / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін.; [за заг. ред. І.Д. Зверевої, Г.М. Лактіонової]. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2013.

Водяна О.В. Формирование профессиональной готовности социального работника к социальному сопровождению семьи, где находится ребёнок под опекой

В статье проанализировано содержание процесса формирования профессиональной готовности будущего социального работника к работе с семьей, где находятся дети под опекой. На основе многочисленных научных исследований и практической деятельности установлены критерии и уровни этой готовности. Определены перспективы оптимизации указанного процесса.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, готовность, социальный работник, семья, ребенок под опекой, критерии, уровни готовности.

Vodiana O. Formation of professional readiness of social workers to social support for families where the child is under the care

The article states that the willingness of future social workers to the profession – a special personal status, which provides high performance. Analyzed the content of the formation of professional readiness of future social workers to work with families where there are children in the care. The basic knowledge and skills needed by social workers to ensure the effectiveness of professional activity in the appointed direction. Based on numerous research and practice established criteria (motivational value (contains motives, beliefs, values, and determines the direction of future social worker), cognitive (includes corresponding knowledge acquisition specialists), emotional and volitional (due to the presence of willpower to achieve goals despite the objective and subjective difficulties and displays a professional attitude to the future situation of interaction with family and ability to control their emotional expressions), behavioral and activity (formation involves the skills of working with a definite family)) and equal: high

(available formation of vocational values and personality traits, there is availability of comprehensive knowledge about the specific social and educational activities to a specific category of families, formation of skills to perform professional activity, creativity and independence in the performance of professional tasks), intermediate (professional value orientation and personality traits are mostly formed, but some of them appear situational, knowledge about the specific social and educational activities to a specific category of families mainly formed, the ability to perform professional activities generated sufficient, in the performance of professional tasks are only elements of creativity and autonomy), low level (professional value systems and personality traits are in the making, knowledge about the specific social and educational activities to a specific category of families characterized by gaps, formed only a few skills to perform professional activities, creativity in performing their professional tasks is not found, insufficient autonomy), output level (professional value systems and personality traits are not formed, knowledge about the specific social and educational activities to a specific category of family is very superficial, the ability to perform professional activities not formed, creativity and independence in the performance of professional tasks None)) of the tender. The prospects appointed optimization process – namely, to improve the content and technology training.

Key words: *training, readiness, social worker, family, child care, criteria and levels of readiness.*